

Sławomir Pytel, Sławomir Sitek

Uniwersytet Śląski

ANALIZA PODOBIENSTW GMIN TURYSTYCZNYCH POŁUDNIOWEJ CZĘŚCI WOJ. ŚLĄSKIEGO

Streszczenie: Województwo śląskie, które do niedawna utożsamiane było wyłącznie z funkcją przemysłową, obecnie ze względu na bardzo wysoką różnorodność środowiska naturalnego oraz bogactwo kulturowe, coraz częściej wymieniane jest wśród regionów o znaczeniu turystycznym. W tym celu wskazano gminy o największych wartościach wskaźników turystycznych. Wiadomo, że liczba osób przemierzających się na daną odległość jest wprost proporcjonalna do liczby sposobności oferowanych w tej odległości, więc w celu oceny zróżnicowania zjawiska ruchu turystycznego na badanym obszarze przeprowadzono analizę podobieństw obiektów w ujęciu dynamicznym według E. Nowaka [1990].

Słowa kluczowe: wskaźniki turystyczne, atrakcje turystyczne, woj. śląskie.

1. Wstęp

Rola ruchu turystycznego ma wpływ na wszystkie dziedziny życia. Z tego powodu jest przedmiotem szczegółowych badań wielu dyscyplin naukowych, m.in. geografii turystyki, socjologii, ekonomii, etnologii, psychologii, a nawet nauk prawno-administracyjnych. Obecnie turystyka odgrywa bardzo istotną rolę zarówno społeczną, jak i ekonomiczną, przyczynia się do wzrostu intensywności zagospodarowania turystycznego obszaru, powodując kolonizację, a w krańcowym przypadku urbanizację turystyczną obszaru. Jest zróżnicowana wiekowo, intelektualnie i przestrzennie, a turyści podejmują wysiłek podróżowania, chcąc zaspokoić wiele potrzeb.

Analizowany obszar obejmuje województwo śląskie, należące do najmniejszych, ale najgęściej zaludnionych. Na obszarze 12 331 km² zamieszkuje aż 4,8 mln ludności. Do niedawna województwo śląskie utożsamiane było wyłącznie z funkcją przemysłową. Tymczasem region ten charakteryzuje się bardzo wysoką różnorodnością środowiska naturalnego oraz bogatym dziedzictwem kulturowym, co sprawia, że coraz częściej wymieniane jest wśród regionów o znaczeniu turystycznym. Specyfika regionu wynikająca z bogactwa przyrodniczego i długiej historii gospodarczej sprawia, że istnieje możliwość i potrzeba promowania nowej funkcji dla województwa.

Badany obszar jest jednym z kilku historycznych okręgów przemysłowych, które powstały i dynamicznie się rozwijały w Europie na przełomie XIX i XX wieku. Rewolucja przemysłowa spowodowała gwałtowną industrializację tego regionu i równocześnie przyspieszyła procesy urbanizacyjne, przesądając o dalszych losach obszaru i ludzi tutaj żyjących. To, co dzisiaj określa wartość symboliczną krajobrazu analizowanego obszaru, dotyczy w znacznej mierze obiektów i konstrukcji przemysłowych, jak również zespołów osiedli patronackich oraz dzielnic robotniczych. Obiekty wznoszone przez człowieka trwale wpisują się w krajobraz, stanowiąc ślad ludzkiej obecności.

Celem niniejszego opracowania jest wskazanie struktury podobieństwa gmin woj. śląskiego za pomocą procedury E. Nowaka [1990], jak również zwrócenie uwagi zarówno społeczności lokalnej, jak i władz samorządowych na szczególną rolę, jaką odgrywa na ich terenie turystyka.

2. Atrakcje turystyczne woj. śląskiego

Atrakcje turystyczne województwa śląskiego stanowią bogaty zbiór wartości materialnych i niematerialnych, które dokumentują wielowiekową historię obszaru i pozostają dowodem tożsamości regionu w dobie postępującej globalizacji [Pytel 2000, s. 266]. Różnorodność występujących w regionie obiektów zabytkowych oraz kompozycji przestrzennych jest szansą dla rozwoju gospodarki turystycznej i lokalnego wzrostu gospodarczego [*Górny Śląsk...* 1999; Strategia rozwoju...].

Na terenie województwa śląskiego znajduje się ponad 4000 zabytków wpisanych do rejestru [Internet 1]. W większości są to obiekty architektoniczne: zamki, pałace, dwory, kościoły i kaplice, układy urbanistyczne poszczególnych miast, kolonie robotnicze, a także zabytki techniki i przemysłu oraz cmentarze i parki.

W województwie znajdują się również miejsca pielgrzymkowe, z czego 5 z koronowanymi wizerunkami Matki Boskiej. Wśród 43 muzeów w woj. śląskim kilka jest szczególnie atrakcyjnych w skali krajowej.

Obszar północny to obszar koncentrujący się wokół obsługi turystów religijnych i pielgrzymek, oferujący dodatkowo również inne atrakcje turystyczne związane z Częstochową – jej kulturą, historią i zabytkami. Jest także obszarem o dużym potencjale rozwoju turystyki biznesowej. Region północno-wschodni obejmuje bardzo atrakcyjny w województwie obszar – Wyżynę Krakowsko-Częstochowską. Rozwijają się tam przede wszystkim turystyka aktywna i specjalistyczna oraz wiejska. W części środkowo-zachodniej występują dobre warunki do rozwoju turystyki wiejskiej, krajoznawczej i pewnych form turystyki aktywnej oraz rekreacyjnej (np. rowerowej), stanowiące atrakcyjną ofertę dla mieszkańców aglomeracji. Centrum woj. śląskiego, czyli rejon Aglomeracji Górnośląskiej, jest wybitnie predysponowane do rozwoju turystyki biznesowej i turystyki przemysłowej (indywidualnej). Położenie przy najważniejszych trasach komunikacyjnych stwarza także korzystne warunki do rozwoju turystyki tranzytowej.

Obszar pszczyński cechuje się dużą lesistością i występowaniem istotnych walorów kulturowych. Znajdują się tam obszary znakomicie nadające się, przede wszystkim dla mieszkańców miast aglomeracji, do wypoczynku weekendowego opartego na produkcji turystyki aktywnej i specjalistycznej oraz miejskiej i kulturowej. W części zachodniej, z obecnym centrum administracyjnym w Rybniku i historycznym w Raciborzu, możemy znaleźć największe zróżnicowanie, jeśli chodzi o typ walorów. Występują tu obok dużych kompleksów leśnych, związanych z Parkiem Krajobrazowym „Cysterskie Kompozycje Rud Wielkich”, obszary silnie przekształcone przez przemysł ciężki, a także zabytkowe układy urbanistyczne. Cechą wspólną całego rejonu jest natomiast stosunkowo niski poziom zagospodarowania turystycznego oraz silna tożsamość kulturowa.

Teren południowy, obejmujący obszary Beskidów, wyróżnia bardzo wysoki poziom zagospodarowania turystycznego i ruchu turystycznego. Położenie nadgraniczne oraz pobliskie ważne trasy komunikacyjne i przejścia graniczne czynią ten rejon ważnym obszarem kreowania produktu turystyki przygranicznej i tranzytowej. Walory regionu stwarzają ofertę turystyki aktywnej i specjalistycznej. Powinna rozwijać się tu również turystyka biznesowa, uzdrowiskowa i zdrowotna oraz kulturowa i wiejska, gdyż turystyka aktywna jest wybitnie sezonowa. Dlatego ze względu na wybitne walory obszar ten będzie podlegał dalszej analizie.

3. Analiza wskaźników turystycznych

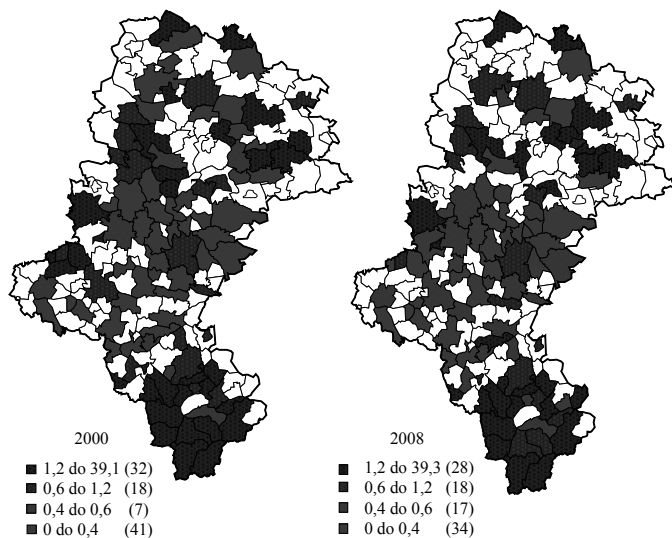
W celu określenia poziomu rozwoju gmin pod kątem turystycznym przeprowadzono analizę wskaźników turystycznych w latach 2000 i 2008.

Pierwszy analizowany wskaźnik funkcji turystycznej – Baretje’a i Deferta, wykazuje niewielką dynamikę zmian w analizowanym okresie (rys. 1). Najwyższe wartości w roku zarówno 2000, jak i 2008 możemy zaobserwować w południowej części województwa w gminach Wisła, Ustroń, Szczyrk, gdzie analizowany wskaźnik przyjmował wartości powyżej 30. Jednak zaobserwować można niepokojące zjawisko spadku liczby miejsc noclegowych przypadających na liczbę ludności miejscowej, szczególnie w powiecie raciborskim. Duży spadek odnotowała też gmina Czernichów, gdzie z 14 w 2000 r. spadła do 6 w roku 2008.

Analizując wskaźnik nasycenia bazą turystyczną (Charvata), należy stwierdzić, iż powiatem najlepiej wyposażonym w bazę noclegową zarówno w 2000 r., jak i w 2008 r. była gmina Ustroń, w której na jeden km² powierzchni całkowitej przypadało ponad 90 miejsc noclegowych, oraz gmina Szczyrk – 50 miejsc na 1 km² (rys. 2). Analiza dynamiki zmian wskaźnika Charvata wskazuje, że następuje jego zmniejszanie w południowej części województwa, a zwiększanie w centralnej.

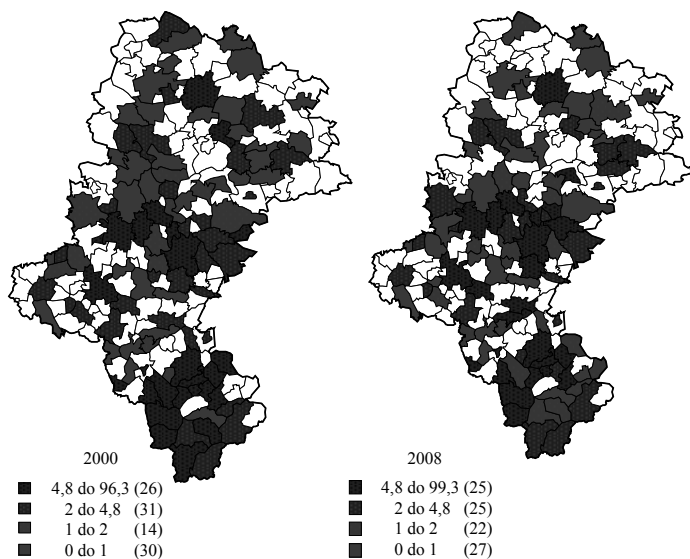
Wskaźnik funkcji turystycznej Deferta wysokie wartości osiągnął w Ustroniu, Cieszynie i Szczyrku (rys. 3). Można stwierdzić, iż w tych miejscowościach funkcja turystyczna jest bardzo dobrze rozwinięta. Wysokie wartości analizowanego wskaźnika można zaobserwować w większości gmin położonych w środkowej części wo-

jewództwa, świadczy to o zmianie funkcji miast Aglomeracji Górnośląskiej z przemysłowej na usługową i coraz istotniejszej roli turystyki.

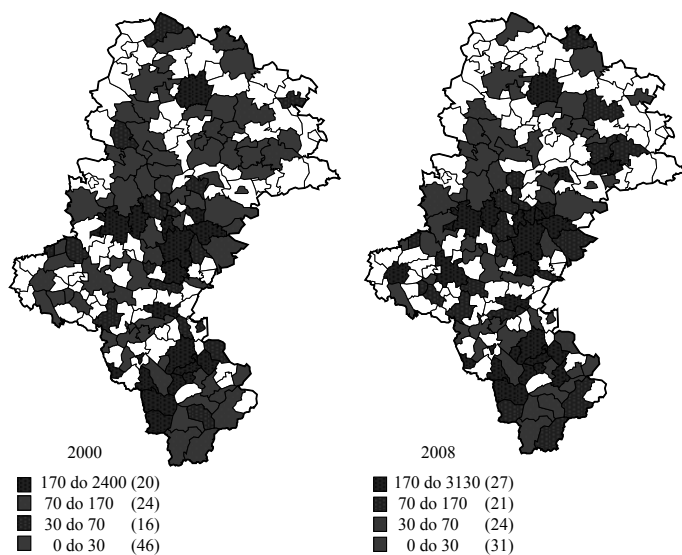
Rys. 1. Rozkład wartości wskaźnika funkcji turystycznej Baretje'a i Deferta dla woj. śląskiego w latach 2000 i 2008

Źródło: opracowanie własne.

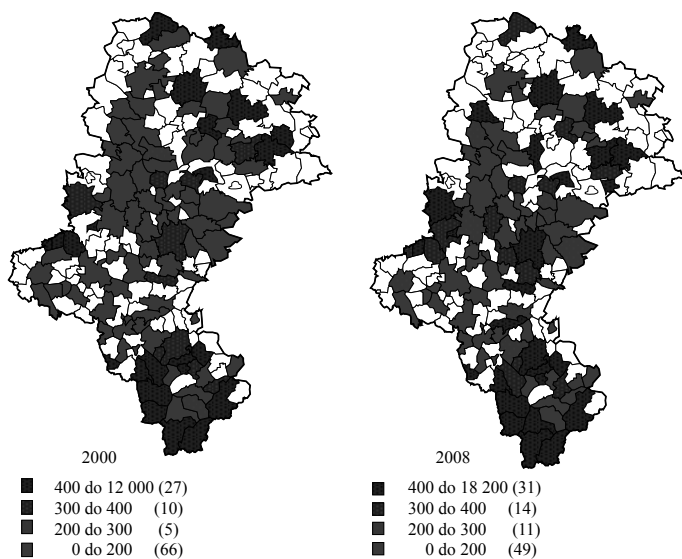
Rys. 2. Rozkład wartości wskaźnika nasycenia bazą turystyczną Charvata dla woj. śląskiego w latach 2000 i 2008

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 3. Rozkład wartości wskaźnika funkcji turystycznej Deferta dla woj. śląskiego w latach 2000 i 2008

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 4. Rozkład wartości wskaźnika intensywności ruchu turystycznego Schneidera dla woj. śląskiego w latach 2000 i 2008

Źródło: opracowanie własne.

Najwyższe wartości wskaźnik intensywności ruchu turystycznego Schneidera zanotował w Wiśle i Ustroniu, gdzie w roku 2008 przekraczały one 10000 turystów na 1000 mieszkańców (rys. 4). Wisła wykazała dużą dynamikę przyrostu tego wskaźnika – z 11,7 tys. w 2000 r. do 18,1 tys. w 2008 r. Wysokie wartości zanotował również Siewierz i Sośnicowice (powyżej 800). Bardzo pozytywnym ekonomicznym zjawiskiem jest obserwowany u prawie 80% gmin wzrost intensywności ruchu turystycznego.

Wszystkie analizowane wskaźniki pokazują, że najlepiej rozwinięte są gminy położone w południowej części woj. śląskiego, dlatego dalsze badania zostaną przeprowadzone właśnie dla tych gmin.

4. Opis zastosowanej procedury badawczej

W niniejszej analizie wyróżniono siły warunkujące ruch turystyczny ludności w obszarach cennych turystyczne, jakimi są: Beskid Śląski i Żywiecki oraz Mały.

Są to:

a) potencjał i atrakcyjność własna warunkującą napływ turystów do danej jednostki,

b) atrakcyjność przestrzeni warunkująca odpływ turystów (czyli dlaczego turyści pozostają tak krótko w danej gminie i jadą do innej).

Potencjał i atrakcyjność, zarówno własne, jak i przestrzeni, przejawiają się m.in. w cechach ekonomicznych, środowiskowych, infrastrukturalnych i społecznych.

Na podstawie atrakcyjności regionów i sposobności w nich występujących S.A. Stouffer [1960] zaproponował, że liczba osób przemieszczających się na daną odległość jest wprost proporcjonalna do liczby sposobności oferowanych w tej odległości, a odwrotnie proporcjonalna do liczby sposobności geograficznie pośrednich.

Należy zatem określić miarę tych „sposobności”. Można by przyjąć, że liczba sposobności jest bezpośrednio zależna od atrakcji turystycznych. Model S.A. Stouffera jest zatem modelem grawitacji. Liczbę sposobności, jaką oferuje region, można oszacować na podstawie liczby turystów w danym regionie.

W celu dynamicznej oceny zróżnicowania zjawiska ruchu turystycznego na badanym obszarze przeprowadzono analizę podobieństw obiektów w ujęciu dynamicznym według E. Nowaka [1990]. Dane statystyczne przedstawia się w postaci blokowej macierzy obserwacji.

$$X^t = [X^1, X^2 \dots X^t],$$

gdzie X^t ($t = 1, 2 \dots T$), jest macierzą obserwacji w roku t :

$$X^t = \begin{bmatrix} x'_{11} & x'_{12} & \dots & x'_{1K} \\ x'_{21} & x'_{22} & \dots & x'_{2K} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ x'_{N1} & x'_{N2} & \dots & x'_{NK} \end{bmatrix},$$

W celu porównywalności poszczególnych cech diagnostycznych stosuje się standaryzację. Standaryzację przeprowadzono według wzoru:

$$Z_{ik}^t = \frac{x_{ik}^t - \bar{x}_k}{S_k}$$

W tym przypadku S_k odchylenie standardowe cechy x_k :

$$S_k = \left[\frac{1}{TN} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T (x_{ik}^t - \bar{x}_k)^2 \right]^{1/2}$$

a średnia wartość cechy x_k :

$$\bar{x}_k = \frac{1}{TN} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T x_{ik}^t$$

Odległości między poszczególnymi obiektami w roku t mogą być wyznaczone np. w następujący sposób:

$$d_{ij}^t = \frac{1}{K} \sum_{k=1}^K |z_{ik}^t - z_{jk}^t|$$

Mamy więc T macierzy odległości:

$D^1, D^2, \dots, D^T$ o postaci:

$$D^t = \begin{bmatrix} 0 & d_{12}^t & \dots & d_{1N}^t \\ d_{21}^t & 0 & \dots & d_{2N}^t \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ d_{N1}^t & d_{N2}^t & \dots & 0 \end{bmatrix} \quad (t=1, 2, \dots, T)$$

podobieństwo między obiektami badania w jednym roku okresu $[1, T]$.

Do oceny natężenia zmian na poziomie odległości proponuje się stosowanie tzw. indywidualnego wskaźnika natężenia zmian odległości taksonomicznej:

$$\mathfrak{A}_{ij} = \frac{1}{T-1} \sum_{t=2}^T \frac{|d_{ij}^t - d_{ij}^{t-1}|}{d_{ij}^{t-1}}$$

Małe wartości tych wskaźników świadczą o niewielkich wahaniami w poziomie odległości między obiektami O_i oraz O_j w okresie $[1, T]$.

Syntetyczne wyniki przedstawiają tab. 1 i 2. Najmniejsze wahania, czyli najbardziej stabilne w czasie odległości taksonomiczne, wystąpiły między Kozami a Wilamowicami (0,098). Bardzo stabilne odległości taksonomiczne kształtowały się również pomiędzy Czechowicami-Dziedzicami a Buczkowicami (0,111), jak również pomiędzy Ujsołami a Bestwiną (0,111).

Tabela 1. Najbardziej stabilne odległości taksonomiczne w okresie 2000-2008

Nazwa gminy	Odległość taksonomiczna	Nazwa gminy
Kozy	0,098	Wilamowice
Czechowice-Dziedzice	0,111	Buczkowice
Ujsoły	0,120	Bestwina
Bielsko-Biała	0,126	Chybie
Porąbka	0,154	Bielsko-Biała
Cieszyn	0,162	Buczkowice
Skoczów	0,166	Goleszów
Ustroń	0,166	Skoczów
Goleszów	0,168	Skoczów
Lipowa	0,185	Jasienica

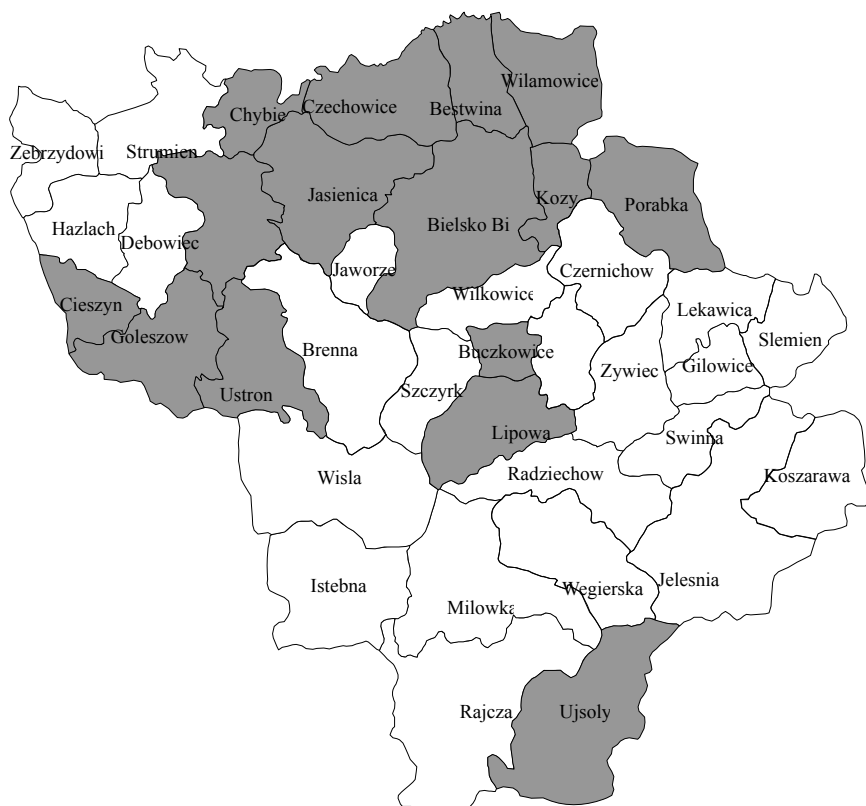
Źródło: opracowanie własne.

Największym wahaniom w latach 2000-2008 podlegały natomiast odległości taksonomiczne pomiędzy Buczkowicami i Ślemieniem (12,16) czy Łodygowicami i Ślemieniem (12,03).

Uzyskane wartości są stosunkowo duże, co wskazuje na dość znaczne wahania poziomu odległości w przekroju wszystkich porównywanych gmin.

Przestrzenna analiza odległości taksonomicznych dowodzi, iż w najbardziej stabilnych odległościach taksonomicznych możemy doszukać się pewnych prawidłowości przestrzennych (rys. 5). Najbardziej stabilne gminy położone są w otoczeniu Bielska-Białej i Cieszyna. Niestety przestrzenne występowanie najmniej stabilnych odległości taksonomicznych takich prawidłowości nie wykazuje (rys. 6).

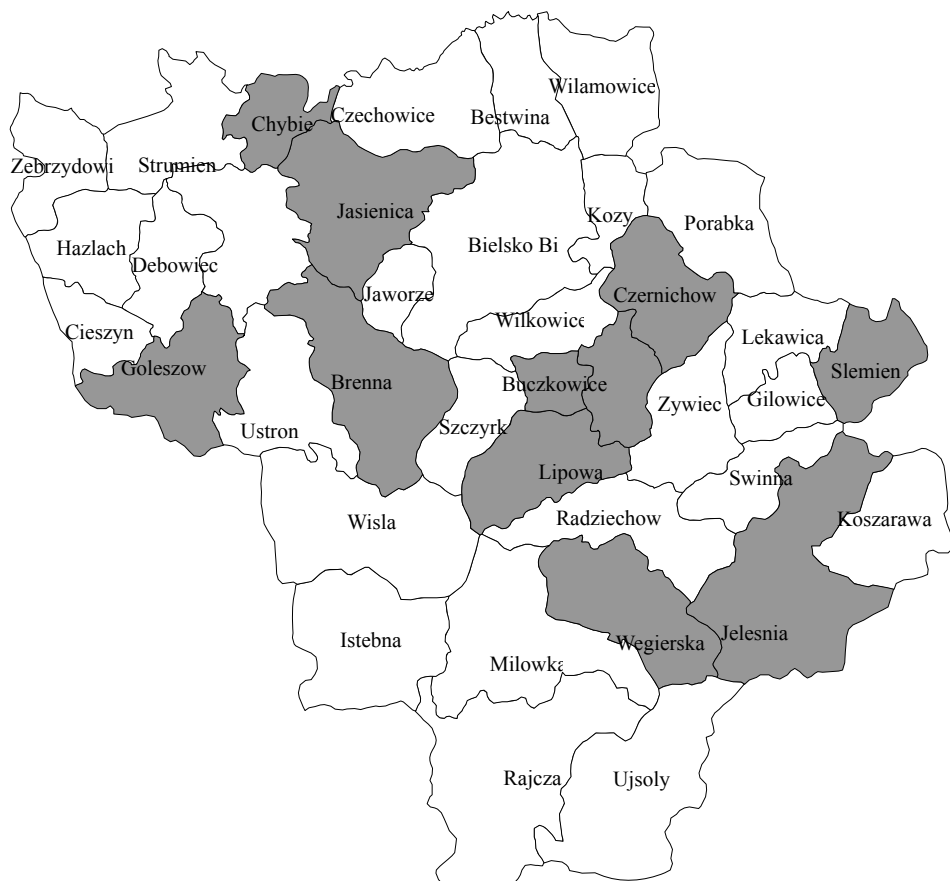
Rys. 5. Przestrzenne występowanie najbardziej stabilnych odległości taksonomicznych w latach 2000-2008

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. Najmniej stabilne odległości taksonomiczne w latach 2000-2008

Nazwa gminy	Odległość taksonomiczna	Nazwa gminy
Buczkowice	12,168	Ślemień
Łodygowice	12,030	Ślemień
Jelesnia	11,713	Ślemień
Czernichów	11,183	Ślemień
Lipowa	11,114	Ślemień
Jasienica	10,661	Ślemień
Brenna	10,325	Ślemień
Golezów	10,245	Ślemień
Węgierska Górka	10,099	Ślemień

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 6. Przestrzenne występowanie najmniej stabilnych odległości taksonomicznych w latach 2000-2008

Źródło: opracowanie własne.

5. Podsumowanie

Rozwój lokalny oparty jest na inicjatywie i aktywnym uczestnictwie obywateli zamieszkujących dany teren. Postawiony na początku cel niniejszego opracowania, którym było wskazanie metody badania struktury podobieństwa gmin woj. śląskiego, został osiągnięty przez zastosowanie analizy podobieństw obiektów w ujęciu dynamicznym według E. Nowaka [1990]. Kolejnym celem było zwrócenie uwagi zarówno społeczności lokalnej, jak i władz samorządowych na szczególną rolę, jaką odgrywa na ich terenie turystyka. Z powodu zmienności zjawisk turystycznych w czasie statyczne badania nie zawsze są zadowalające i na ich podstawie nie można

wyciągać wniosków, dlatego konieczne są analizy dynamiczne. Przeprowadzona analiza pozwoliła nam wskazać znaczące trwałe związki pomiędzy wskazanymi gminami południowej części woj. śląskiego.

Umożliwia to władzom lokalnym odpowiednio wcześniejsze przewidywanie potrzeb i dostosowanie do nich infrastruktury turystycznej i okolicy turystycznej. Przydatna jest również jako wskazówka dla tworzenia związków komunalnych poszczególnych gmin przy tworzeniu spójnego systemu komunikacyjnego. Znajomość potencjału własnej infrastruktury turystycznej jest niezbędnym elementem pomocnym zarówno w realizacji zadań własnych gminy, jak i w prawidłowym planowaniu przestrzennym. Informacje takie można traktować jako zestaw danych diagnostycznych, umożliwiających prawidłowe rozpoznanie i zaprojektowanie rozwoju gminy, skonkretyzowane w formie strategii rozwoju, wieloletnich planów inwestycyjnych czy wspomnianych już planów zagospodarowania przestrzennego. Porównywanie potencjału turystycznego grupy gmin daje każdej z nich informacje o własnej sytuacji, ale równocześnie dokonuje jej pozycjonowania w skali województwa, co pozwala na wskazanie mocnych i słabych stron.

Turystyka jako dziedzina życia gospodarczego nie jest jednoznacznie klasyfikowana, a jej znaczenie rozkłada się na różne sektory działalności gospodarczej, tj. transport, gastronomię, hotelarstwo, handel, ubezpieczenia itp. Dlatego tego typu opracowania dostarczają cennej informacji związanej z efektem mnożnikowym, który występuje w gospodarce lokalnej za sprawą turystyki, co może być wskazówką do stosowania odpowiedniej polityki fiskalnej przez władze samorządowe.

Literatura

Górny Śląsk. Zamki i pałace, 1999.

Nowak E., *Metody taksonomiczne w klasyfikacji obiektów społeczno-gospodarczych*, PWE, Warszawa 1990.

Pytel S., *Walory turystyczne Górnośląskiego Związku Metropolitalnego*, Górnośląski Związek Metropolitalny – Zarys Geograficzny, Sosnowiec 2000.

Stouffer S.A., *Intervening opportunities and competing migrants*, „Journal of Regional Science” 1960 vol. 2.

Strategia rozwoju województwa śląskiego na lata 2000-2015.

Źródło internetowe

[1] www.wkz.katowice.pl/rejestr_zabytkow.php.

SIMILARITIES ANALYSIS OF THE TOURIST DISTRICTS IN THE SOUTHERN PART OF SILESIA VOIVODESHIP

Summary: From among important functions of tourism, its social and economic role prevails. It is tourism that contributes to the development of tourist facilities of the area, causing its tourist colonization. A classic example of such a tendency is Silesian Voivodeship (Poland) that once used to be recognized by its industrial function only. Nowadays, it is more often regarded as a region of tourist importance, due to its rich diversity of the natural environment and cultural resources. The aim of the present study is to indicate the scientific method to research the structure of similarities of the districts using the analysis of the object similarities in a dynamic aspect according to E. Nowak (1990).